

MAVZU: BOSHLANG'ICH SINIF DARSLARIDA EKALOGIK MUAMMOLARNI O'RGATISH METODIKASI.

*Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi metodik xizmat
ko'rsatish bo'limi boshlang'ich ta'lim fani metodisti
Eryigitova Maxfirat Maxmudjon qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Ekologik muammolarni o'qitishda interfaol, loyiha asosidagi, o'yinli va raqamli metodlardan foydalanishning afzalliklari yoritilgan. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar yordamida ekologik ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ekologik ta'lim, ekologik madaniyat, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, ekologik ong, innovatsion texnologiyalar.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical foundations of developing ecological culture among primary school students. It highlights the advantages of using interactive, project-based, game-based, and digital methods in teaching environmental issues. The article also provides recommendations on ways to improve the effectiveness of environmental education through innovative approaches.

Keywords: environmental education, ecological culture, primary education, interactive methods, project-based learning, ecological awareness, innovative technologies.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические основы формирования экологической культуры у учащихся начальных классов. Освещаются преимущества использования интерактивных, проектных, игровых и цифровых методов при обучении экологическим проблемам. Также представлены рекомендации по повышению эффективности экологического образования с помощью инновационных подходов.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая культура, начальное образование, интерактивные методы, проектное обучение, экологическое сознание, инновационные технологии.

Hozirgi davrda insoniyat taraqqiyoti, ilm-fan va texnika rivoji bilan bir qatorda, tabiat va atrof-muhit muammolari tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Global iqlim o'zgarishi, ekologik muvozanatning buzilishi, havo, suv va tuproqning ifloslanishi, chiqindilar muammosi, hayvonot va o'simlik dunyosining kamayib borishi — bularning barchasi inson faoliyatining oqibatidir. Shu sababli bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri yosh avlodda ekologik madaniyatni

shakllantirish, ularni tabiatni asrash, uni ehtiyot qilish ruhida tarbiyalashdan iboratdir. O'zbekiston Respublikasida ekologik ta'lim va tarbiyani rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Prezidentimiz tomonidan qabul qilingan **"Yashil makon" umummilliy loyihasi, "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun**, shuningdek, **Ta'lim to'g'risidagi Qonun** va **Milliy o'quv dasturida** ekologik madaniyatni shakllantirish, o'quvchilarda tabiatga mas'uliyatli munosabatni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bu esa ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida, ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida ekologik ta'limni samarali tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ekologik tarbiya hayotiy ahamiyatga ega, chunki aynan shu yoshda bola atrofidagi olamni anglay boshlaydi, tabiat hodisalarini kuzatish, ularni his qilish va qadrlash ko'nikmasi shakllanadi. O'qituvchining vazifasi esa bu tabiiy qiziqishni qo'llab-quvvatlash, uni to'g'ri yo'naltirish hamda ekologik bilimlarni bolalar hayotiga mos shaklda berishdan iboratdir.

Boshlang'ich sinfdagi ekologik muammolarni o'rgatishning metodik asoslari o'quvchilarda ekologik tafakkurni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bunda interfaol usullar, kuzatuv, tajriba, loyiha, o'yinli mashg'ulotlar, darsdan tashqari tadbirlar va amaliy mashg'ulotlar muhim rol o'ynaydi. Masalan, o'quvchilar tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatish, chiqindilarni saralash, daraxt ekish yoki suvni tejash kabi oddiy, lekin tarbiyaviy ahamiyatga ega faoliyatlar orqali ekologik qadriyatlarni amalda o'zlashtiradilar. Zamonaviy ta'limda ekologik bilimlarni berishda **innovatsion texnologiyalar, raqamli ta'lim vositalari va gamifikatsiya elementlaridan** foydalanish katta samara beradi. Interaktiv darslar, ekologik viktorinalar, "virtual tabiat sayohatlari", onlayn ekologik loyihalar o'quvchilarda ekologik muammolarni o'z tajribasi asosida anglash imkonini yaratadi. Ushbu kurs ishining dolzarbligi shundaki, u boshlang'ich ta'lim tizimida ekologik tarbiya va ta'limni samarali tashkil etishning metodik asoslarini o'rganadi, ekologik muammolarni bolalarga sodda, tushunarli va qiziqarli tarzda yetkazish yo'llarini tahlil qiladi hamda o'qituvchilarga amaliy tavsiyalar beradi. Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya bolalarning tabiatga bo'lgan qiziqishi, e'tibori va mehrini shakllantirishdan boshlanadi. Bola kichik yoshdan tabiatni kuzatish, unga g'amxo'rlik qilish, hayvonlar va o'simliklarning hayoti bilan tanishish orqali atrof-muhitga nisbatan ijobiy munosabat hosil qiladi. Shu bois, ekologik tarbiya boshlang'ich sinflarda beriladigan bilim va ko'nikmalarning ajralmas qismidir.

Ekologik tarbiya deganda o'quvchilarda tabiatni asrash, resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, tozalikka rioya qilish kabi odatlarni shakllantirish tushuniladi. Bu jarayon nafaqat tabiatshunoslik darslarida, balki o'qish, texnologiya, tasviriy san'at kabi fanlarda ham amalga oshiriladi. Ekologik tarbiyaning nazariy asoslari shundan iboratki, bola tabiatning bir bo'lagi ekanini

anglaydi. Inson tabiatni asrasa, tabiat ham unga sog'lom muhit, toza havo, toza suv va go'zal hayot manbai bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun boshlang'ich ta'lim jarayonida har bir darsda tabiatni e'zozlash, uni muhofaza qilish haqida misollar, hikoyalar, tajribalar va o'yinlar orqali tushunchalar berish zarur. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining vazifasi — bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish, ularni tabiatni sevishtga, unga zarar yetkazmaslikka o'rgatishdir. Buning uchun o'qituvchi darsda jonli misollar, rasmlar, videolar va amaliy mashg'ulotlardan foydalanadi. Masalan, suvni tejash, daraxt ekish, chiqindilarni to'g'ri joyga tashlash, o'simliklarga parvarish qilish kabi oddiy ishlar orqali bolalar ekologik xulq-atvorni o'rganadilar.

Ekologik tarbiya jarayonida bolalarning yosh xususiyatlari ham inobatga olinadi. Ular uchun murakkab ilmiy tushunchalar emas, balki hayotiy, oson misollar orqali tushuntirish samaraliroq bo'ladi. Shu yo'l bilan o'quvchilarda ekologik ong — ya'ni tabiatni asrash zarurligini tushunish, ekologik madaniyat — ya'ni bu tushunchani hayotda qo'llash odatlari shakllanadi.

Boshlang'ich sinf darslarida ekologik muammolarni o'rgatishning zamonaviy metodikasi: Hozirgi davrda ekologik muammolar butun insoniyatni tashvishga solayotgan eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu sababli, bolalarda ekologik ongni shakllantirish va tabiatni muhofaza qilishga o'rgatish ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Boshlang'ich sinfda bu jarayon o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos, qiziqarli va interfaol usullar orqali tashkil etilishi lozim.

Zamonaviy metodika deganda o'qituvchining dars jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalar, ijodiy yondashuvlar va raqamli vositalardan samarali foydalanishi tushuniladi. Bunday metodlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni tabiatni anglash va muhofaza qilish jarayoniga bevosita jalb etadi. Masalan, o'quvchilar suvni tejash, chiqindilarni to'g'ri ajratish, daraxt ekish yoki havo ifloslanishini kamaytirish haqida loyihalar tayyorlash orqali ekologik muammolarni amaliy tarzda o'rganadilar.

Bugungi kunda ekologik ta'limda keng qo'llanilayotgan usullardan biri bu **STEAM yondashuvidir**. Bu usul orqali fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika bir-biriga uyg'unlashtiriladi. Masalan, o'quvchilar "Tabiatni asraymiz" mavzusida loyihalar yaratib, oddiy tajribalar o'tkazishadi, ekologik plakatlarni tayyorlashadi, matematik hisob-kitoblarni orqali suv yoki elektr energiyasini tejash yo'llarini aniqlaydilar. Bu esa ularning ekologik tafakkurini rivojlantiradi.

Shuningdek, **gamifikatsiya**, ya'ni o'yin asosidagi o'qitish metodlari ham ekologik mavzularda samarali natija beradi. O'quvchilar "Toza shahar", "Chiqindilarni ajrat", "Yashil maktab" kabi o'yinlarda ishtirok etib, ekologik qoidalarni o'yin orqali o'zlashtiradilar. O'yin shakli darslarni jonlantiradi, o'quvchilarda ekologik muammolarga nisbatan qiziqish uyg'otadi va ularni faol fikrlashga undaydi.

Ekologik mavzularni o'rgatishda **loyihaviy o'qitish** ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar kichik guruhlarda "Bizning maktab bog'imiz", "Toza suv — hayot manbai", "Qog'ozni tejaymiz" kabi loyihalar tayyorlaydi. Bu jarayonda ular kuzatishlar olib borish, tahlil qilish, xulosalar chiqarish va ularni taqdim etish ko'nikmalarini o'zlashtiradilar. Loyiha asosidagi darslar bolalarda ijodkorlikni, mas'uliyatni va jamoada ishlash madaniyatini rivojlantiradi.

Ekologik ta'lim samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlar
Zamonaviy ta'lim jarayonida ekologik ta'limni samarali tashkil etish uchun innovatsion yondashuvlardan foydalanish juda muhimdir. Chunki bugungi o'quvchilar axborot texnologiyalari bilan chambarchas bog'liq muhitda ulg'aymoqda. Shuning uchun ekologik bilimlarni an'anaviy usullarda emas, balki zamonaviy, interfaol va ijodiy metodlar orqali yetkazish zarur. Innovatsion yondashuvlar yordamida o'quvchilarda nafaqat bilim, balki mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammoni hal etish va amaliy natijaga erishish ko'nikmalari shakllanadi.

Ekologik ta'limda innovatsion yondashuvlarning asosiy maqsadi — o'quvchilarda ekologik ongni chuqurlashtirish, ularni tabiatni asrashga bevosita jalb etish va ekologik masalalarga nisbatan mas'uliyatli munosabatni tarbiyalashdir. Buning uchun o'qituvchi darslarni hayotiy misollar, texnologik vositalar va amaliy mashg'ulotlar asosida tashkil etadi. Masalan, o'quvchilar "Tabiatni muhofaza qilamiz" mavzusida loyihalar tayyorlashadi, chiqindilarni qayta ishlash jarayonini o'rganishadi, maktab hovlisida daraxt ekish tadbirlarida ishtirok etishadi. Bu jarayonlar ularda ekologik qadriyatlarni amaliy yo'l bilan o'zlashtirish imkonini beradi.

Ekologik ta'limda innovatsion yondashuvlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Har bir o'quvchi o'z fikrini bildirish, yangi g'oya ilgari surish, tabiatni muhofaza qilish bo'yicha takliflar berish imkoniga ega bo'ladi. Shu orqali bolalarda ekologik mas'uliyat va fuqarolik pozitsiyasi shakllanadi. O'qituvchi innovatsion metodlarni qo'llar ekan, darslarni qiziqarli, interfaol va amaliyotga yo'naltirilgan tarzda tashkil etishi kerak. Masalan, "Yashil maktab" loyihasi doirasida o'quvchilar chiqindilarni ajratish, energiyani tejash, suvni tejash kabi oddiy, lekin muhim odatlarni o'zlashtiradilar. Shu jarayonda ular o'z harakatlarining tabiatga qanday ta'sir qilishini tushunadilar. Ekologik ta'lim samaradorligini oshirishda hamkorlik tamoyili ham muhim o'rin tutadi. Maktab, ot-onalar, mahalla, ekologik tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik o'quvchilarda ekologik madaniyatni yanada chuqurroq shakllantiradi. Darsdan tashqari tadbirlar — ekologik aksiyalar, tabiat qo'riqxonalariga sayohatlar, "Toza maktab" yoki "Yashil shanba" kabi tashabbuslar o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda hayotiy qadriyatlar, insoniy fazilatlar va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishda muhim davr hisoblanadi. Shu sababli ekologik ta'lim va tarbiya aynan shu bosqichda boshlanishi

zarur. Chunki bolalikdan berilgan ekologik bilimlar, to'g'ri tushunchalar va amaliy ko'nikmalar kelgusida ularning ongli hayot tarzini shakllantirishga xizmat qiladi. Ekologik muammolar bugungi kunda nafaqat O'zbekiston, balki butun insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biridir. Atrof-muhitning ifloslanishi, suv va havo tanqisligi, chiqindilar muammosi, iqlim o'zgarishi kabi holatlar inson faoliyati bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli boshlang'ich sinf o'quvchilarini bu jarayonlardan xabardor qilish, ularni tabiatni asrashga o'rgatish nafaqat ta'limiy, balki tarbiyaviy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ekologik ta'lim samaradorligini oshirishda darslarni interfaol metodlar asosida tashkil etish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirish va ularni amaliy faoliyatga jalb etish muhim ahamiyatga ega. Xususan, loyihaviy ta'lim, o'yinli mashg'ulotlar, muammoli vaziyatlar asosidagi darslar, ekologik ekskursiyalar va tabiat burchaklari orqali o'tkazilgan kuzatuv ishlari o'quvchilarning tabiatni chuqurroq anglashiga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi ekologik ta'limni tashkil etishda o'zining pedagogik mahoratini, metodik bilimini, shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan foydalana olish qobiliyatini doimiy ravishda rivojlantirib borishi lozim. Chunki bugungi kunda ekologik savodxonlik, axborot texnologiyalarini bilish, raqamli vositalardan foydalanish, ekologik loyihalarda ishtirok etish — ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Innovatsion yondashuvlar, jumladan, STEAM texnologiyalari, gamifikatsiya, raqamli interaktiv o'yinlar va ekologik mobil ilovalardan foydalanish o'quvchilarda ekologik tafakkurni shakllantirishda yuqori samara beradi. Bunday darslarda bola o'z faoliyatining natijasini darhol ko'radi, o'z xatti-harakatining tabiatga ta'sirini anglaydi. Natijada u faqat bilim emas, balki ongli ekologik madaniyat egasiga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf darslarida ekologik muammolarni o'rgatish nafaqat o'quvchilarga ma'lum bir bilimni berish, balki ularning shaxsiy dunyoqarashini, tabiatga bo'lgan mehrini, mas'uliyat hissini tarbiyalashga qaratilgan jarayondir. Ekologik tarbiyani tizimli, uzluksiz va zamonaviy metodlar asosida tashkil etish orqali kelajak avlodni ekologik madaniyatli, tabiatni qadrlaydigan, uni asray oladigan shaxs sifatida shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash to'g'risida"gi qarorlari.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
3. Karimova, N. (2024). Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiyaning zamonaviy shakllari. Toshkent.
4. UNESCO (2023). Education for Sustainable Development Report. Paris.

5. Mavlonova, R. va boshq. (2023). Pedagogika nazariyasi va metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
6. Abdullayeva, S. (2024). Yashil ta'lim konsepsiyasi asosida boshlang'ich ta'limni takomillashtirish. Jizzax.

